

Складності перекладу власних імен

Власні імена – антропоніми (імена людей), топоніми (географічні назви) – становлять помітну частину соціокультурного контексту мови та мовної картини світу вже тому, що вони «власні», тобто позначають «індивідуальні предмети безвідносно до їх ознак» [1:175].

Наявність власних імен у двомовних словниках має на увазі їх переклад на іноземну мову, що на перший погляд може здатися легкою справою. Але, власні імена та назви у двомовних словниках, як би це не здалося дивним, вимагають ретельності, великих зусиль та гарних знань культурного фону. Дійсно, слова ці особливі, слугують умовною вивіскою, їх можна просто транслітерувати в інший алфавіт. Однак, у питаннях спілкування іноземною мовою ніколи немає та й не може бути нічого простого та легкого.

Необхідно пізнавати, з'ясовувати та дотримуватися традиційних найменувань, традиційної вимови (для усного спілкування) історичних особистостей, географічних назв, біблійних персонажів і т.п., тобто все те культурно значуще поле фонових знань, яке покриває власні імена та назви.

Власні імена – найважливіша національна складова як мовної так й культурної картини світу. Роль власних імен у мовній і особливо в культурній картині світу досить значна. Наведемо приклад того, як яскраво розкривають власні імена культурну картину світу. Як багато говорить про соціокультурне положення жінки у Київській Русі той факт, що жінку називали по батькові, а не по імені: Ярославна, дружина князя Ігоря. Князь був Ігор, а дружина його – дочка Ярослава.

Недбалий обіг із власними іменами – і антропонімами, що називають людей, і топонімами, географічними назвами, – може нанести значну втрату щодо змісту, історичної істини, картини світу, і спілкуванню в цілому. Інакше кажучи, невпізнання або невірна передача власних імен може викликати збій комунікації й роз'єднати людей замість того, щоб їх зблизити. Джон Баптист замість Іоанна Хрестителя та донька короля Генрі Мері замість Марія Кривава, донька Генріха VIII, не просто свідчать про неосвіченості перекладачів та авторів словників та енциклопедій, але й спотворюють, нівечать культурну та мовну картину світу, що набагато серйозніше та небезпечніше. Такого роду «похибки» завдають удари по загальному культурному рівню в країні.

Переклад власних імен – це їх презентація у двомовних словниках. Відомо, що справжній, професійний, гарний перекладач повинен досконало знати обидві мови: мову-джерело та мову перекладу. Найважча ситуація досить характерна для нашого часу – це коли перекладач не володіє ні тим ні іншим.

Зустрічається незліченна кількість помилок у переданні власних імен – і не взагалі, а імен людей, що залишили слід у культурі, історії, географічних назв місць – свідків історичних подій, тобто вищого культурного шару, що мали честь увійти до словників та енциклопедій [2, 3]. Наведемо тільки деякі приклади. Так, в енциклопедії Хатчінсона, видавництво Оксфорд, згадується англійський король Джон Лекленд, який підписав документ під назвою Магна Карта, начебто не існує в вітчизняній лінгвістиці епізоду, який протягом багатьох поколінь викладався зовсім в інших термінах, а саме: в 1215 р. король Іоанн Безземельний (англ. John Lackland) був вимушений підписати Велику хартію вольностей (лат. Magna Charta libertatum)! Цей приклад, можливо, найбільш повчальний зразок на тему що таке «мовна картина світу».

Можливість появи лексикографічних видань з перекладами такого рівня наводить на сумні думки про те, що пишуться розумні та правильні книжки по теорії і практики перекладу, а рівень та якість перекладів в наші дні знижується.

Окрему проблему презентації власних імен представляють соціокультурні конотації. Вони не відразу усвідомлюються у випадку власних імен – це ж умовні найменування предметів «безвідносно до їх ознак».

Однак у живій мові не все так просто, як це звучить у наукових визначеннях (наприклад у словникових). По-перше, у багатьох власних імен є досить ясна внутрішня форма: Людмила – людям мила, Всеволод – усім володіє, Железнодорожск – місце, де гори багаті залізом, і т.п. По-друге, – і головне, – власні імена в кожній природній, живій мові, що реально функціонує, здобувають національні соціокультурні відтінки, характерні для даної конкретної культури та відомі народу, що користується цією мовою як засобом спілкування.

Відповідно гарний словник, представляючи власне ім'я, крім енциклопедичних даних (чому відома ця людина, де розташоване це місце), повинен дати додаткову інформацію про те, як цей антропонім, топонім і т.п. сприймається носіями мови в соціокультурному плані. Це дуже важливо для дву- (і більш) мовних навчальних словників.

Різні соціокультурні контексти визначають різницю в узусі, тобто в реальному, традиційному уживанні власних імен в мові, і повинні бути відбиті в лексикографічних виданнях.

Для того щоб зрозуміти соціокультурні відтінки таких власних імен, як Вовочка, Василь Іванович, Абрам, Сара, Гогі, Хачик, потрібно мати досить широкі фонові знання, у тому числі знати цілий шар російських анекдотів.

Географічні назви також часто вимагають додаткових фонових знань. Сказати про когось «він/вона з Одеси» – значить дати цілком конкретну характеристику людині, у якій однієї з обов'язкових складових буде почуття гумору. Для того щоб зрозуміти, що мається на увазі, коли Санкт-Петербург називають

«північною Венецією», Москву 90-х – Чикаго 20-х рр., Шанхай – китайським Парижем, гірські або пагорбові пейзажі – «справжньою Швейцарією», потрібно мати культурні знання про Венецію, Чикаго в 20-і рр. XX в., Париж, Швейцарію, і навіть не взагалі історію, географію і т.п. цих місць, а й стереотипність їх сприйняття.

Отже, власні імена в плані соціокультурних конотацій практично не відрізняються від імен загальних: стежка значення слова, що веде з миру мови в реальний мир, робить обумовлений національною культурою зигзаг на шляху до реальності. Відмінність тільки в тому, що їх конотативність більш очевидна, більш виразна у контексті, більш відкрито вимагає культурних знань від того, хто сприймає мову.

Таким чином, власні імена представляють складну лексикографічну проблему, особливо тому, що виглядають у порівнянні з іменами загальними оманливо простими, однозначними, що означають індивідуальні предмети безвідносно до їх ознак.

У нашому складному світі та у мові, що його відбиває (і формує), немає нічого простого, самі нескладні на вид речі вимагають дуже уважного та обережного до себе відношення. Неусвідомлення й недотримання цих вимог спричиняють самі серйозні небажані наслідки.

Так, через зневажливе відношення до власних імен знижується загальний культурний рівень, наноситься збиток національній мові, погіршується мовна, культурна картини світу та відповідно знижується престиж країни й народу. Головне – усвідомити ці труднощі, а тоді можна все подолати.

Література

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Эдиториал УРСС 1996, 2004. – С. 576.
2. The Hutchinson Pocket Encyclopedia. – Helicon; Oxford, 1992, 1993, 1994, 1995.
3. Трубаев О.Н. Русская энциклопедия и ее антиподы: Хатчинсоновская карманная энциклопедия // Русская словесность. 1997. – № 3. – С.12-16.